

ПОЕТИКА НА „ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ” НА СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ (ЖАНРОВИ ОСОБЕНОСТИ)

Боряна Апостолова

Поп Стойко Владиславов е роден през 1739 г. в Котел, в семейството на търговец на добитък. Учи в килийно училище в родния си град. Работи като абаджия, но се забелязва стремежът му към духовни занимания.

През 1762 г. е ръкоположен за духовник. Работи като учител и книжовник в Котел. Там в 1765 г. се среща с Паисий Хилендарски. Светогорският монах му показва „История славяноболгарская”, от която той прави първия препис, известен като *Софрониев препис*.

През 1792 г. напуска Котел. Служи в енорията в Карнобат. Отива в с. Арбанаси в манастир (1794), а на 17 септември с.г. е ръкоположен за епископ във Враца под името Софроний. Там развива обществена дейност и по някои сведения става инициатор за изпращане на политическа делегация в Москва от името на врачанските граждани. Поддържа връзки с гръцките фанариотски среди. Все по-трудни стават епископските му задължения.

След случили се размирици във Враца през 1797 г. напуска града и се скита из Северозападна България. За три години се задържа във Видин – този период е важен за изясняване на целите му като писател. През 1803 г. заминава за Букурещ – отново по народополезни дела. Там служи като висше духовно лице.

От епископската длъжност е освободен по собствено настояване, но продължава да се подписва като Софроний Врачански. През последните години се оттегля в манастир край Букурещ. Неизвестна е датата на смъртта му (датира се по последния подписан от него документ – 2 август 1813 г.) [1].

Св. епископ Софроний Врачански, за разлика от предшественика си св. о. Паисий Хилендарски, оставя богато книжовно наследство, включващо:

- „Поучение и словосказание за празниците господни” (*Първи видински сборник*);
- „Разкази и разсъждения” (*Втори видински сборник*);

– „Кириакодромион сиреч неделник” (*Софроние*);

– „Изповедание на трите вери”;

– „Житие и страдания грешнаго Софрония”;

– „Гражданское позорище”

– два преписа на „История славяноболгарская”.

Софроний Врачански започва да пише прочутата си автобиографична творба „Житие и страдания грешнаго Софрония” през 1803 г. и я завършва година по-късно. За първи път житието е публикувано от Георги Раковски през 1861 г. (като притурка към в. „Дунавски лебед” (бр. 55–61) в специалната рубрика на вестника „Драгоценни паметници за българская нова история”. Днес оригиналният текст на творбата се намира в Санкт Петербург.

„Житието” е изградено от четири композиционно-съдържателни части. Въведението обхваща събития от детството на героя до посвещаването му в свещенически сан на 23-годишна възраст. Втората част обхваща събития до ръкополагането му за епископ; третата разказва за архиерейските му години, а четвъртата описва последния период от живота на Софроний в Румъния.

Критиците определят „Житието” като автобиографична повест, поставяща основите на новобългарската литература и в частност на българската мемоаристика. Софрониевото произведение носи в заглавието си жанровата определеност *житие*, но същността му се разграничава от поетиката на най-разпространения средновековен литературен жанр. Нека припомним кои са отличителните черти на агиографската проза:

– житието е разказ за живота и подвизите на светски или духовни лица, които заради заслугите си към вярата са **канонизирани** за светци;

– акцентът се поставя върху **чудесата** (извършени от агиогероя приживе или посмъртно), като голяма роля тук играе художествената измислица;

– тъй като целта на житието е да докаже светостта на героя, да го извиси над делничното и

обикновеното, при писането на творбите авторът избягва да говори за маловажното, чисто човешкото, не се интересува от личния живот на персонажа си; **героят е освободен от чисто човешки слабости и е идеализиран;**

– общовалиден за цялата старобългарска литература е и фактът, че средновековният писател е лишен от творческо самочувствие и често в своята скромност пропуска да се подпише под произведението си [2].

В разрез с всички тези канони и норми Софроний пише сам собствената си автобиография, започвайки текста с фразата: „Аз, грешний в човецях...”. Това поставено на преден план авторово „Аз” е ключ за разкриване същността на повествованието. Следващите епизоди уплътняват информативната му среда, представяйки съдбата на бащата, майката и родствениците, учението, сблъсъка с Цариград, с котленските първенци, с гръцкото духовенство, с турските паши, с българския народ... По този начин повествованието напластява нови и нови черти от въздействащата върху героя действителност, като няма и намек за чудеса и идеализация, напротив, св. епископ Софроний Врачански не пропуска да спомене, че е грешен и слаб човек [3].

Стиловите характеристики на Софрониевата автобиографична поема по особен начин кореспондират със съвременните критерии за художественост. Мястото на художествената измислица (отново в разрез с житиеписната традиция) е съвсем скромно; повествованието е постигнато с пестеливи езикови средства; присъщи са лаконизмът и стегнатият изказ.

За постигнатата пълнота и обемност на изображението своя дял има и комичното, което би трябвало да се разглежда като неотделима съставка на поетиката на повествованието, но комичният ефект не произтича от вложеното авторско отношение, а е плод на проекцията на разказаното в съзнанието на съвременния читател.

В „Житие и страдания” е реализиран сказовият тип повествование – и по отношение на органичността на авторското мислене, и като словесен изказ. Преплитат се историческо и всекидневно, като авторът използва средства, познати от летописната традиция [3].

„Житие и страдания на грешния Софроний” поставя началото на автобиографичния жанр в българската литература. Явен е стремежът на автора да съсредоточи вниманието върху преживените страдания и злочестини на един изявен българин от епохата на Възраждането. Някои от епизодите са разказани по-обстойно и доведени до равнището на кратки новели. „Житието” е написано увлекателно, на език, близък до разговорния и примесен с църковнославянски. За индивидуализиране на персонажите Софроний използва диалога като изобразително средство. У Софроний можем да говорим за психологизъм, непознат за книжовниците преди него.

Цитирани източници

1. Мутафчиева, В. Книга за Софроний. С., 1978.
2. Петканова, Д. Старобългарска литература IX–XVIII век. С., 1997, с. 24–35.
3. Радев, Ив. Софроний Врачански. Личност и творческо дело. С., 1983.

POETICS OF ZHITIE I STRADANIJA GRESHNAGO SOFRONIYA BY ST. BISHOP SOFRONIY VRACHANSKI (GENRE SPECIFICITY)

Boryana Apostolova

Abstract

The biographic sketch of pope Stoyko Vladislavov – St. Bishop Sofroniy Vrachanski has been presented. It is shown his rich cultural heritage. The point is given to the famous autobiographical work *Life and sufferings of the sinful Sofroniy*. Are described the composition parts of the work. It is presented the point of view of critics, defining the *Life* as an autobiographic novel building the foundations of the new Bulgarian literature and especially of the Bulgarian memoirs.

The Sofroniy creation bears in its title the genre definition *life* but its nature differs from the poetics of the most popular medieval literary genre. At variance with the hagiographic canons Sofroniy wrote his own autobiography starting the text with the phrase: *I, the sinful in people...* This putted on the first plan author's *I (me, myself)* is the key for revealing the core of the narration.

The stylistic characteristics of the Sofroniy's autobiographic novel in a specific way corresponds to the modern criteria of artistry. In *Life and sufferings* was realized the saga type of narration – with regard to the organic of the author's reflection, as well as a speech expression. At Sofroniy one could talk about psychologism unfamiliar to the men of letters before him.

